

ASPECTE ALE DISCURSULUI RELIGIOS DIN BUCOVINA. STUDII DE CAZ¹

SORIN GUIA

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”

Iași

În literatura omiletică² se face distincție între *genurile a a zis „clasice”* reprezentate de omilie, predica tematică, panegiric (adresate unui auditoriu cunoscut) și *parenez*, rostit la slujbele ocazionale, în diferite momente din viața comunității (vizita ierarhului în parohie, sfințirea bisericii, hramul unei catedrale sau mănăstiri), adresate unui public larg.

Cuvânturile supuse analizei au fost rostite de către trei Î.P.S. Teodosie (56 de ani, *studii doctorale*) la 1 noiembrie 2011, cu ocazia hramului mănăstirii Acoperământul Maicii Domnului din comuna Dorna Arini³, județul Suceava, preotul Juravle Cristian Constantin (26 de ani, *studii superioare*) la 9 octombrie 2011, în comuna Căcica⁴, județul Suceava și preotul Neculai Scheuleac (30 de ani, *studii medii*), la data de 2 octombrie 2011, în satul Cojoci, comuna Crucea⁵, județul Suceava. Referirile noastre vor avea ca texte de raportare o *parenez* - predică rostită la hramul unei biserici (discursul A)⁶ și două omilii, care explică pericopa evanghelică a zilei⁷. Dacă discursul B este o omilie care are ca principală caracteristică

¹ Acest studiu face parte dintr-o cercetare finanțată de Proiectul „Rețea transnațională de management integrat al cercetării postdoctorale în domeniul Comunicarea științelor. Construcția instituțională (coala postdoctorală) și program de burse (CommScie)” POSDRU/89/1.5/S/63663, finanțat prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane.

² Vezi Gordon (2001); I. Toader (1997).

³ Mănăstirea a fost construită pe terenul donat de părinții I.P.S. Teodosie și cu sprijinul acestora.

⁴ Predica a fost rostită după liturghia de duminică și urmărește explicarea pericopei evanghelice de la Luca VII, 11-16: episodul învierii fiului văduvei din Naim.

⁵ Predica a fost rostită după liturghia de duminică și are ca punct de plecare explicarea pericopei evanghelice de la Luca VI, 31-36, care face referire la respectul și iubirea față de semenii.

⁶ Predica la hramul unei biserici se integrează în categoria *parenezelor* (deși, uneori, conține și explicații la adresa evangheliei citite în cadrul Liturghiei), fiind o cuvântare rostită de un prelat superior, care comunică învățături privitoare la viața și activitatea sfântului prezent, insistând, în funcție de situația de comunicare și cerințele de moment ale auditoriului, asupra sfaturilor spirituale ce decurg din acestea.

⁷ Menționăm că cele trei discursuri nu sînt anexate studiului de față, ele făcând parte dintr-un corpus de texte religioase, care va fi publicat. Transcrierea acestor predici s-a făcut fără a se interveni la nivelul formei lor, care, din cauza transmiterii orale, prezintă anacoluturi, repetiții uneori stânjenitoare, devieri inevitabile (deși oratorii aveau în vedere respectarea normelor limbii literare).

*elementul exegetic scripturistic*¹ (urmărind irul ideilor cuprinse în versetele unei pericope evanghelice), discursul C este o *omilie tematică*², care are ca scop promovarea unei idei din evanghelia zilei.

Pornind de la cele trei predici înregistrate în zona Bucovinei, înănd cont de situa ia de comunicare, de variabilele sociolingvistice aplicate oratorului, ne propunem s urm rim structura, particularit ile de construc ie i modalit ile specifice prin care acest tip de discurs se edifice .

Discursul religios este un discurs argumentativ care nu îi propune atât schimbarea opiniilor receptorilor, cât mai ales consolidarea lor. Discursul religios ocup un statut aparte fa de celelalte discursuri cu finalitate persuasiv , pentru c se dore te *aderarea ca o consecin a tr irilor*, a credin elor i a convingerilor religioase, pe care atât locutorul, cât i interlocutorul le au în comun. Vorbim, astfel, de *aderarea prin credin* : în general, oratorul i auditoriul au acelea i convingeri i credin e.

Philippe Breton (1996: 12) vorbe te de no iunea de *câmp al argument rii* (considerând argumentarea ca act specific, ca act esen ial al activit ii umane) i despre o *etic a argument rii*. Argumentarea în discursul religios se face respectând această etic a argument rii, eficacitatea i finalitatea nefiind urm rite prin strategii argumentative care s contravin acestei etici.

A argumenta nu înseamn a convinge cu orice pre . A argumenta înseamn a ra iona, a oferi interlocutorului ra ionamente viabile pentru a le adopta. Pentru o argumenta ie corect , oratorul trebuie s in cont de *contextul situa ional*, de *efectul de atmosfer* (care pot influen a decisiv interven ia discursiv) i *de auditoriu*, în func ie de care îi organizeaz i structureaz predica.

Un discurs reu it presupune, printre altele, o *organizare a argumentelor în leg tur cu teza*, o organizare sau ordonare a p rilor discursului pentru a corespunde criteriilor de performan discursiv . Cele trei discursuri analizate graviteaz în jurul tezei argument rii, în jurul unor idei forte. Vorbim de *schematizare discursiv* (Vignaux 1976: 21): „Ast zi suntem la zi de pr znuire a hramului acestei biserici, Acoper mântul Maicii Domnului. Ce este această s rb toare i de unde a venit această s rb toare?” (A); „Se pare c cea mai mare, cea mai grea suferin pentru inima omeneasc este atunci când pierdem pe cineva drag” (B); „Vedem c Mântuitorul nostru Iisus Hristos, în Sfânta Scriptur , neîncetat, îi îndeamn pe oameni s se roage i s nu r spl teasc cu r u celor care gre esc” (C).

1. Structur i argumenta ie în discursul religios din Bucovina

Structura predicilor analizate este cea clasic . Nu avem derog ri de la principiile omiletici i cateheticii sau de la regulile oratoric clasice. Vom exemplifica, cu elementele identificate în predicile analizate, momentele care se constituie în cadrul unui discurs religios.

¹ De i literatura de specialitate recomand rostirea predicii imediat dup citirea evangheliei (pentru a beneficia de emo ia tr irii din timpul citirii pericopei evanghelice, nemaifiind nevoie de strategii de captare a aten ie i auditoriului), discursul la care facem referire este rostit la sfâr itul liturghiei. Oratorul religios interpreteaz exegetic-practic, verset cu verset, iar la sfâr it scoate ideea principal , procedând analitic.

² Omilia tematică se deosebe te de omilia exegetică prin faptul c expune numai un singur adev r religios, cuprins într-un verset ales dintr-o pericop , discursul fiind focalizat în jurul unei singure teme. În acest tip de omilie, ideea principal constituie principalul punct de plecare, procedându-se sintetico-analitic.

Se vorbește, în general, de două momente specifice *exordiului*¹ în oratoria sacră: *textul* și *formula de adresare*. După invitația de participare, care se face prin formula de închinare rostită de preot („În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin.”), însoțită de semnul Sfintei Cruci, discursurile A și C conțin un *text sacru*, scopul fiind de a introduce auditoriul într-o atmosferă intelectuală specifică și de a conferi autoritate ideilor prezentate de orator:

„Bucură-te Preacurat Fecioară, Născătoare de Dumnezeu, Acoperă-mântul lumii cel mai lat decât norul!” – A (citat preluat din icosul al VI-lea al Acatistului Bunevestiri); „Spune Mântuitorul nostru Iisus Hristos: iar Eu zic iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvântați pe cei ce vă blestem, faceți bine celor ce vă urăsc și rugați-vă pentru cei ce vă vatăm și vă prigonesc” – C (se parafrizează din Evanghelia după Luca VI, 27-28).

Discursul B nu conține un citat dintr-un text sacru așezat în fruntea discursului, ci debutează cu o condițională, fiind când trecerea de la dimensiunea materială la cea spirituală. Deși scurt, exordiuul reu este în adevărată măsură adeziunea auditoriului, constituind un indicator spre atingerea scopurilor următoare: „Dacă am putea privi inima omenească printr-un microscop spiritual, am vedea mii și mii de cicatrice de pe urma durerilor și a suferințelor prin care ea a trecut” (B). Formula *de adresare* instituie relația de apropiere dintre locutor și interlocutor, dar și calitatea de educator spiritual care-i revine oratorului. Vorbim de un lexic convenționalizat, ce înlocuiește de pathos, fiind încă conștient de neapăsarea indicilor afective. Dacă în cele două predicări comentate pericopa evanghelică a zilei (B și C) formula de adresare este aceeași (*iubiți credincioși*), oratorul adresându-se unui auditoriu cunoscut, în cea mai mare parte același; în predica la hramul bisericii (A) formula este complexă, încadrând mai multe categorii ale auditoriului („Preacuvioși, precucernici prieni, prea cuvioasă maică stare, prea cuvioase maici, domnule primar, iubiți credincioși”).

Introducerea în predică diferă în funcție de natura discursului. În general, se încearcă instituirea stării de curiozitate în mintea ascultătorilor prin următoarele modalități discursive:

(a) se amintește patronul spiritual al bisericii și se lansează unele întrebări menite să trezească atenția auditoriului („Astăzi suntem la ziua prăznuirii a hramului acestei biserici, Acoperă-mântul Maicii Domnului. Ce este această srbătoare și de unde a venit această srbătoare?” – A);

(b) se face trecerea de la dimensiunea materială la cea spirituală, de la exemple concrete, la cele din Scriptură:

„Dacă am putea privi *inima omenească* printr-un microscop spiritual, am vedea mii și mii de cicatrice de pe urma durerilor și a suferințelor prin care ea a trecut. Se pare că cea mai mare, cea mai grea suferință pentru inima omenească este atunci când pierdem pe cineva drag, este atunci când pierdem pe cineva dintre noi care trece din această viață și ne părăsește pentru totdeauna; ne părăsește pentru totdeauna în viața aceasta, dar cu care sperăm și îndjduim că ne vom întâlni în viața viitoare. *Așa și în pericopa evanghelică de astăzi, spusă prin gura Sfântului Evanghelist Luca*” (B);

(c) prin nararea unor episoade biblice:

¹ Un exordiu trebuie să se raporteze la problemele interlocutorilor, la pasiunile sale, pentru a-i capta interesul, a predispuce și a pregăti spiritul auditoriului.

„Mântuitorul nostru Iisus Hristos, când a fost întâmpinat de oameni sau întrebat, cum un tânăr l-a întrebat: Mântuitorule bun [K]¹ învâtorule bun, ce să faci să moțnesc viaa veșnică? Mântuitorul l-a sfătuit și i-a spus: Ce este scris în lege când citești? Primele porunci: să iubești pe Domnul Dumnezeu din toată inima ta, din tot sufletul tău, iar pe aproapele tău ca pe tine însuși.” (C)

Prin intermediul unor mijloace lingvistice (secvențe narrative, repetiții, exclamații) se realizează *pathosul*, care este de regulă convenționalizat.

În cadrul secvențelor narrative, organizate în relații ale unor evenimente pe baza textelor scripturistice sau liturgice, este utilizat frecvent vorbirea directă, modalitate de organizare a textului ce conferă impresia de autenticitate a povestirii². Avem atât relatarea la persoana a III-a, cât și a vorbirii directe, specific stilului beletristic:

„Au văzut pe Maica Domnului împreună cu în lumina soarelui și nu singur, ci având împrejurul său mulțime de îngeri și de sfinți. Și cel mai mult străluceau doi sfinți: Sf. Ioan Botezătorul și Sf. Ev. Ioan. Și a zis către ucenicul său Primatele Andrei: *vezi ceea ce văd eu deasupra noastră?* Și a răspuns ucenicul Epifanie: *văd acolo pe Maica cea Preacurată, împreună cu în slavă și însoțită de mulțime de sfinți și de îngeri, o văd și mă inspiră imediat.* Și atunci au căzut în genunchi, și tot poporul a căzut în genunchi și, atunci, au auzit rugăciunea Maicii Domnului” (A); „și atunci au căzut în genunchi, și tot poporul a căzut în genunchi și, atunci, au auzit rugăciunea Maicii Domnului. Maica Domnului a se ruga: *Fiule, Dumnezeule meu, prime te rugăciunile mele și prime te rugăciunile celor ce sunt aici și se roagă ție. Prime te-le întotdeauna, ascultă rugățile lor în tot locul unde cheamă numele Tău (...).* A se ruga Maica Domnului, și tot poporul a amuțit” (A); „Apropiindu-se Mântuitorul Iisus Hristos de acest cortegiu funerar și, văzând-o pe biata femeie atât de plânsă, atât de îndurerată și de tristă, a oprit convoiul, a venit la femeie și i-a zis: *nu mai plânge!*” (B); „Sf. Arhidiacon Ștefan (...) s-a așezat în genunchi și a spus: *Doamne, în mâinile Tale îmi încredințează duhul meu, sufletul meu și nu socoti pe cățele oamenilor*” (C).

Povestind, subiectul vorbitor dă impresia că se situează în miezul desfășurării narațiunii, pe care de multe ori o dramatizează, fiind când-o contemporană ascultătorilor. Astfel, se suprapune timpul comunicării lingvistice cu cel al evenimentelor biblice, pe care le urmărește prin intermediul interjecției prezentative *iat*. Nararea pînă la un punct al episodului sau al pericopei evanghelice a zilei scoate în evidență o serie de mărci ale oralității (*și atunci, și apoi, și a zis, și iat*):

„și *iat*, cu un secol înainte de dezbinarea Bisericii” (A); „și *iat*, este o strâns legătură între această vedenție și acoperământul Maicii Domnului din biserica Vlaherne” (A); „Iubi credincioși, *iat*, aici ați avut ocazia să vă închinați la sfintele moaște” (A); „Vreau să mulțumesc lui Dumnezeu că, *iat*, m-a învrednicit astăzi să fiu împreună cu dumneavoastră” (A); „și *iat*, apropiindu-se de intrare, ieșea din acea cetate un alai de înmormântare (...). și *iat* că acum, pentru a doua oară, biata femeie se îndrepta spre cimitir (...). Dar *iat* că acum biata femeie rămăsese fără nici o mângâiere” (B)³.

¹ Am notat cu [K] corecturile intervenite în diverse secvențe discursive.

² Pentru perioada 1640-1780, utilizarea vorbirii directe în proză este pusă pe seama textelor narrative de limbă curentă, în care „vorbitorul mai puțin instruit încearcă să evite dificultățile prin prelucrarea sintactică a comunicării” (Chivu 2000: 92-93).

³ În câteva secvențe narrative se folosesc de trei ori interjecția prezentativă *iat*.

Repetarea imediat sau la diferite intervale a unor lexeme sau a unor structuri lexicale construiește stilistic schema de desfășurare a evenimentelor. Repetiția elementelor se constituie ca mijloc de realizare a coerenței la nivel propozițional și frastic:

„Pentru că, așa cum spune Sfânta Scriptură, când oamenii se aflau în primejdii, în primejdii de la păgâni, în primejdii de la neamuri, în primejdii de la rudenii, în primejdii de la frații mincinoși, în primejdii în celtorie și în diferite împrejurări...” (A); „Se pare că cea mai mare, cea mai grea suferință pentru inima omenească este atunci când pierdem pe cineva drag, este atunci când pierdem pe cineva dintre noi și ne părăsim pentru totdeauna; ne părăsim pentru totdeauna în viața aceasta.” (B)

O serie de *repetiții anaforice* au rolul de a sublinia, de a întări o însușire sau o idee:

„Niciodată să nu ne deznădăduim, *niciodată* să nu ne socotim pierduți, *niciodată* să nu credem că Dumnezeu ne-a uitat. Dumnezeu nu ne uită *niciodată* și Maica Domnului *niciodată* nu ne părăsește” (A); „Mântuitorul Iisus Hristos să vărețe aceste minuni ca să *în alegem* că El este Dumnezeu cel viu și al celor adormiți, *să în alegem* că moartea nu este lucrarea lui Dumnezeu.” (B); „*Să nu mai plângem* ca cei care nu au nădejde, *să nu mai plângem*, pentru că dacă murim pentru Hristos, înviem cu Hristos și pururea vom fi cu El.” (B); „*Să ne rugăm* lui Dumnezeu pentru înțelepciune, *să ne rugăm* lui Dumnezeu pentru că să trimită duhul înțelepciunii [K] duhul răbdării.” (C); „*Să ne bucurăm* în viața aceasta, *să ne bucurăm* de liniște, *să ne bucurăm* de spor (...), *să ne bucurăm* de binecuvântarea lui Dumnezeu în veci, amin.” (C).

Enumerațiile ce se asociază necazurilor sunt urmate de cele care oferă soluțiile irii din acestea. *Antitezele* sunt construite pe același principiu:

„Avem de întâmpinat atât de multe *miraje*, *săgeți* ale vicelanului (...), *necazuri*, *strămtoriri*, *foamete*, *frig*, *sete*, *asupriri*, *nedreptăți*, și toate acestea trebuie să le primim, să le înfruntăm *cu rugăciunea*, *cu credința*, *cu jertfelnicia* și *cu dragostea noastră*.” (A); „Maica Domnului este tristă de câte ori noi uităm să-i cerem ajutorul, de câte ori nu stăruim în rugăciune și este bucuroasă și este darnică și este folositoare, este ajutoare, vindecătoare și dătoare de multe daruri ori de câte ori îi cerem ajutorul *cu credință*, *cu smerenie*, *cu curaj* și *cu dragoste*.” (A)

În discursul A, *enumerațiile* conțin și forme care apar în vorbirea locală sau populară pentru a crea certe efecte eufonice¹: „Mai întâi a văzut, cum spune în Apocalips: *tunete*, și *fulgere*, și *trăsnete*, și *strigăte*, și *cutremur*, și *glasuri înspăimântătoare*” (A).

Elementele care în de dimensiunea rațională (*logos*), prin care oratorul anunță și dezvoltă temele discursive și relațiile dintre ele, sunt bine reprezentate în predicile de față prin enunțuri cognitive, explicații, argumente de autoritate (citate biblice, trimiteri patristice și la acatiste, exemple din faptele sfinților și înaintașilor) autoritatea valorii, argumente bazate pe faptele sfinților și ale înaintașilor, argumente bazate pe exemple, argumente de natură etnică și confesională), referirile la procesul de cunoaștere („*Să ținem* Biserica Creștină, Biserica Ortodoxă, nu este alcătuită doar din noi, din noi de pe acest pământ” - B), folosirea conectorilor argumentativi concluzivi (*deci*, *ă adar*), justificativi (*deoarece*, *fiindcă*, *de aceea*,

¹ Intenția de a crea o succesiune armonioasă de sunete în cadrul unui enunț apare pentru prima dată la Dimitrie Cantemir, în *Istoria ieroglifică* (Chivu 2000: 83).

pentru c , de fapt), adversativi (*dar*), concesivi (*îns*), de adaos, de înt rire (*pe deasupra, cu adev rat*), generalizatori (*de asemenea*).

În toate cuvânt rile analizate remarc m explica ii ale conceptelor i fenomenelor enun ate. De exemplu, povestirea episodului ar t rii Maicii Domnului în Biserica din Vlaherne, este urmat de recapitul ri i explica ii introduse prin intermediul conectorilor justificativi. Astfel, formula împrumutat din Acatistul Buneivestiri, din debutul cuvânt rii A („Bucur -te Preacurat Fecioar , N sc toare de Dumnezeu, *Acoper mântul lumii cel mai lat decât norul!*”) este adâncit în finalul expunerii secven ei narative amintite:

„*De aceea, cei care au întocmit cânt rile Maicii Domnului, n-au putut s [se] exprime altfel decât c acoper mântul Maicii Domnului este mai lat decât norul. El cuprinde lumea întreag , pentru c ea este Maica tuturor oamenilor, Maica Domnului i, de aceea, cuprinde lumea întreag*”.

i alte exemple sunt semnificative pentru ilustrarea acestui element ce ine de sfera ra ionalit ii:

„Pe la ceasul al patrulea din noapte, *pentru c ei slujeau atunci la opai e, au v zut de sus o lumin puternic*.” (A); „i în durerea ei, popor mult era împreun cu ea, *deoarece era mic acea cetate* i to i se cuno teau i *de aceea mul i oameni erau cu ea* încercând s o ajute, s o aline i o mângâie.” (B); „Atât în V. T., cât i în N. T., avem exemple frumoase, *temeiuri scripturistice le spunem noi*.” (C); „Mântuitorul nostru Iisus Hristos tia c va bea paharul mor ii, *pentru c El tia scopul venirii Sale pe p mânt*” (C).

Prin intermediul metodei implic rii contextuale (Vignaux 1976: 95), în elegerea unui termen este asigurat prin dezv luirea contextului în care el apare: „A a se ruga Maica Domnului.” (A); „A a i s-au întocmit i cânt rile acatistului.” (A); „Trebuie s spunem c această minune, *ce s-a produs în secolul al X-lea, în timpul împ ratului Leon*, a fost prevestit de Sfântul Evanghelist Ioan” (A).

Povestirea întâmpl rilor biblice, în care sunt intercalate întreb ri i interven ii discursive directe, este urmat de recapitul ri, introduse prin intermediul conectorilor argumentativi, actualizate în func ie de situa ia discursiv :

„i, iat , este o strâns leg tur între această vedenie i acoper mântul Maicii Domnului din biserica Vlaherne.” (A); „De aceea sfin ii p rin i au t lm cit atât de frumos.” (A); „Iat , a adar, ce s rb toare frumoas avem noi ast zi!” (A); „A adar, Maica Domnului nu ne ajut în chip magic.” (A); „De aceea, de foarte multe ori Mântuitorul Iisus Hristos s vâr e te aceste minuni ca s în elegem c El este Dumnezeu celor vii i al celor adormi i.” (B); „De aceea i Mântuitorul Iisus Hristos a venit pe acest p mânt.” (B)

Cele trei discursuri analizate uzeaz de argumente care confer autoritate i asigurat adeziunile la ideile religioase enun ate. Sunt invocate i parafrazate *fragmente scripturistice*, sunt aminti i *sfin ii p rin i*, se utilizeaz pasaje din *acatiste* pentru a înt ri cele afirmate anterior:

„A a i în *pericopa evanghelic* de ast zi, spus prin gura Sfântului evanghelist Luca...” (B); „În *continuarea evangheliei*, Mântuitorul Iisus Hristos se apropie de racla unde z cea trupul tân rului i îi spune: Tân rule, ie î i zic scoal -te!”(B); „Vedem, atât în V. T., cât i în N. T., avem exemple frumoase” (C); „De aceea *sfin ii p rin i* au t lm cit atât de frumos.” (A); „i a a cum spunea *P rintele Arsenie* i repeta, Maica Domnului este trist de câte ori noi uit m s -i

cerem ajutorul.” (A); „, i Sf. Efreem Sirul spune acest lucru.” (C); „Sf. Arhidiacon tefan s-a ezat în genunchi i a spus: Doamne, în mâinile Tale îmi încredin ez duhul meu, sufletul meu i nu socoti p catele oamenilor!” (C); „A a i s-au întocmit i cânt rile *acatistului*.” (A); „Cei care au întocmit *cânt rile Maicii Domnului*, n-au putut s exprime altfel.” (A)

Remarc m c discursul A, rostit de arhieru în fa a unui public larg, la s rb toarea bisericii, nu con ine argumente de natur scripturistic , ci doar remarci generale dinspre sfin ii p rin i i câteva referiri la acatiste.¹ În schimb, discursurile B i C – omilii (una exegetic , i una tematic) ce se adreseaz unui auditoriu restrâns, cunoscut i în mare parte acela i – abund în parafraz ri din Scriptur i din Sfin ii P rin i. Cuvântarea B rezum episoade din via a lui Hristos în stilul Simbolului de credin : „De aceea i Mântuitorul Iisus Hristos *a venit pe acest p mânt, s-a întrupat din Sfânta Fecioar Maria i a p timit, a suferit, a fost r stignit i a înviat*”.

Pe lâng autoritatea provenit din scrierile sacre, se invoc frecvent argumente ce in de autoritatea valorii (valoarea i fapta bun devin autoritate, rezultatul consensului general), se recurge la argumentarea bazat pe fapte (faptele sfin ilor i ale înainta ilor sunt îndemnuri spre faptele bune ale ascult torilor), la argumente bazate pe exemple, care, datorit for ei lor, dau impresia de autenticitate, devin probe argumentative².

Întrebuîn area argumentelor de natur etnic i confesional este legat de contextul comunicativ:

„, i am putea s spunem c dac această s rb toare se afl în toat ortodoxia, *aceast s rb toare apar ine mai întâi românilor. De aceea România a fost numit , nu de acum, ci de demult, gr dina Maicii Domnului, pentru c românilor li s-a ar tat Maica Domnului, str românilor, vlahilor, s-a ar tat.*” (A); „Biserica Vlaherne este acum *toat ara Româneasc , a celor dreptcredincio i*³, pentru c , dac acolo s-a ar tat la str mo ii no tri, cum s nu se arate i la urma ii acelor str mo i, la vlahii de acum, care închin biserici i mân stiri Maicii Domnului.” (A); „Vedem, Dumnezeu ne îndeamn nu s urâm, ci s înv m pe cei care nu sunt [K] *se duc la alte credin e, sau se leap d de credin a cre tin i se duc la alte credin e, s -i îndrum m, s le spunem ceea ce este bine, iar dac ei nu vor i refuz acest lucru, atunci s ne ferim de ei. Pentru c spune iar i, nu?, un proverb românesc: precum un m r stricat dintr-o lad stric pe celelalte mere mai bune i trebuie scos, a a i acel om. Acel om f cut dup chipul lui Dumnezeu trebuie dat deoparte, ca nu cumva înv tura lui s nu în bu e înv tura lui Hristos.*”⁴ (C)

¹ De altfel, textul din fruntea discursului este preluat din Acatistul Bunevestiri, iar finalul cuvânt rii, con ine un îndemn la rug ciunea adresat Maicii Domnului, în care sunt împletite frânturi din cânt ri liturgice i din acatiste: „S fim încrez tori în rug ciunile i în dragostea Maicii Domnului i pe ea s-o chem m neîncetat în ajutor zicându-i: *sub milostivirea ta sc p m N sc toare de Dumnezeu, acoper -ne cu acoper mântul t u, prime te rug ciunile noastre, iart p catele noastre, d -ne nou îndreptare vie ii noastre, ajut -ne s cunoa tem pe Fiul t u i s sim im milostivirile tale, du-ne în bra ele tale la Fiul t u i Dumnezeul nostru i la Tat l cel ceresc i îmbrac -ne i pe noi în ve mântul luminii, în puterea Duhului Sfânt, ca s r mânem fiii t i aici în această via rug tori i în via a viitoare s ne îmbr i ezi ca o mam i s ne a ezi în loca urile sfin ilor, ca s fim împreun cu tine, i cu Tat l, Fiul i Duhul Sfânt, în vecii vecilor. Amin*”.

² Vezi tef nescu (2008: 24).

³ Aici este strecurat , discret, ideea dreptei credin e a ortodoxiei.

⁴ Observ m întrebuîn area acestor argumente în func ie de situa ia discursiv . Cuvântarea A, rostit de arhieru, sus ine originile spirituale ale românilor (probabil acesta este u or influen at i de mediul în care activeaz ca arhiepiscop, inutul Tomisului, în care a predicat i Sfântul Apostol Andrei)

Fragmentul în care este ap rat identitatea confesioanal (C) este completat de altul în care oratorul define te metaforic situa ii, apelând la fondul în elepciunii populare. Avem reflectarea competen ei paremiologice, pentru a amplifica, cu elemente de cultur , limb i civiliza ie româneasc , ideile proprii, proverbele fiind legate de text prin simbolistica lor sapien ial .

Persuasiunea prin logos, realizat atât prin argumente ra ionale, cât i prin apelurile emo ionale, este completat de persuasiunea prin *ethos*, prin care predicatorul îi legitimeaz pozi ia i autoritatea discursiv . Pe lâng *ethosul discursiv* (construit în discurs, prin stil i atitudine, prin calitatea argument rii i raportarea la public), vorbim de un *ethos preexistent*. Oratorul sacerdot le vorbe te cu autoritatea rolului s u în Biserica ¹. Prin urmare, vorbim de:

(a) *argumentul autorit ii i al experien ei oratorului cleric*, autoritate care se întreve de din formule precum:

„s ti i c Biserica Cre tin , Biserica Ortodox , nu este alc tuit doar din noi”(B); „*trebuie s spunem c această minune ce s-a produs în secolul al X-lea*” (A); „ i ceilal i, care sunte i din împrejurimi, ve i primi pachete de aici, de la st re ie. Nu pleac nimeni f r pachet, c *înseamn c pleac f r blagoslovenie*” (A);

(b) folosirea formulelor modalizatoare i metadiscursive complexe („*a vrea s v anun acum*” – A);

(c) folosirea eului metadiscursiv („*În concluzie, în finalul Evangheliei de ast zi, ce trebuie s în elegem?*” – B).

În discursul religios, oratorul ine cont de *principiul dialogic* (Thompson, Bennett 1969: 9; Zafiu 2001: 152). O serie de enun uri interogative sunt folosite în scop argumentativ, urm rind atât antrenarea auditoriul, cât i schimbarea unei anumite atitudini (Guia 2008: 177-183). Auditoriul este invitat lingvistic s - i exprime o anumit op iune. Întrebarea, în predicile de fa , are diferite func ii argumentative. În primul rând, *cerin a de adeziune*. Locutorul furnizeaz argumente, a teptând din partea interlocutorului confirmarea validit ii opiniei sale. Chemarea la adeziune lansat auditoriului poate fi explicit exprimat prin întreb rile apel de adeziune (Cristea, Cuni 1986: 156): „Dumnezeu nu ne uit niciodat i Maica Domnului niciodat nu ne p r se te. *Ce mam bun î i p r se te fii s i?*”(A).

Uneori întrebarea intervine pentru a sus ine argumentativ un alt enun (întrebarea retoric fiind reluat par ial în r spus), strategia inând de *justificare*. R spunsurile sunt la fel de simple ca i întreb rile i devin t lm cire a sensului pe care oratorul vrea ca auditoriul s -l desprind din povestire:

„ i ce purta ea? Purta acoper mântul s u care îmbr ca Biserica în lumin .” (A); „*Ce este această s rb toare i de unde a venit această s rb toare? Această s rb toare a venit din prea multa iubire a Maicii Domnului fa de noi oamenii.*” (A); „*Pentru ce trebuie s plângem? Trebuie s plângem pentru p catele noastre.*” (B); „În finalul Evangheliei de ast zi, *ce trebuie s în elegem? Trebuie s în elegem c Mântuitorul Iisus Hristos ne-a transmis un mesaj.*” (B);

i strecoar , discret, ideea dreptei credin e a ortodoxiei. Localitatea Dorna Arini nu se confrunt cu fenomenul neoprotestant. Predica B, inut la Cacica, spa iu intercultural i interconfesional (aici este i o comunitate catolic activ a polonezilor), nu con ine argumente de natur etnic i nici confesional ; din anchetele lingvistice realizate cu localnici, rezult convie uirea pa nic între cele dou etnii i confesiuni. În schimb, localitatea Cojoci se confrunt cu fenomenul neoprotestant, motiv pentru care, în discursul C, este ap rat identitatea confesional cre tin ortodox .

¹ Vezi, pentru o prezentare detaliat , R. Zafiu (2010: 28-29).

„Căci în împărăția lui Dumnezeu cine merge? În împărăția lui Dumnezeu merg sufletele drepților.” (B).

Alteori, întrebarea retorică este dublată de răspunsul oratorului, acesta manifestându-și dezacordul cu privire la o stare de fapte descrisă într-un enunț prealabil. Locutorul arată prin întrebare anormalitatea unei situații și indică inacceptabilitatea ei. În această situație vorbim de *strategia contestării*: „Trebuie să plângem pentru păcatele noastre. Dar adevărul este că cine mai plânge pentru păcatele lui? Vine la spovedania a a formal, spune câteva păcate, iar după ce a ieșit de la duhovnic le face și mai mult decât atât.” (B)

Interogația retorică îi permite oratorului să ofere în mod subtil soluții, care în forma lor brută, directă, nu ar fi avut același efect. Întrebarea devine scheletul pe care se sprijină întreaga argumentare, dinamicează și amplifică specificul situației descrise: „și cât de bine este și frumos când Dumnezeu vede credința omului, statornicia în credință, smerenia și toate avândurile acestuia omul, ce face? Pune în practică cuvântul și poruncile lui Dumnezeu” (C).

O strategie utilizată în predicile analizate este *negația polemică*. Prima parte din structura negației respinge o afirmație anterioară, cea de-a doua, introdusă de un conector adversativ, jucând valoare refutativă și transformând-o într-o negație argumentativă, de natură polemică -replicativă, cu un caracter polifonic evident (Tu escu 1998: 253-267):

„A adar, *Maica Domnului nu ne ajută* în chip magic, să ne ia în brațe fără să vrem noi, ci numai cei ce credem, nădăduim, iubim, ne smerim, răbdăm și suntem și noi, la rândul nostru, darnici și iubitori de semenii noștri.” (A); „*Biserica Ortodoxă nu este alcătuită doar din noi*, din noi de pe acest pământ, din noi cei vii, ci Biserica este alcătuită și din cei adormiți de-a lungul anilor.” (B)

În epilog, se revine la argumentele importante întrebuate în secvențele discursive anterioare. Remarcăm o revenire la dimensiunea emoțională, de tip performativ, prin invocarea adresate divinității pentru răsplătirea și ocrotirea ascultătorilor, prin îndemnul exprimat imperativ:

„*Să fim încrezători în rugăciunile și în dragostea Maicii Domnului și pe ea să-o chemăm neîncetat în ajutor zicându-i*: sub milostivirea ta scapăm, Născătoare de Dumnezeu, acoperă-ne cu acoperământul tău (...), ca să fim împreună cu tine și cu Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, în vecii vecilor, amin.” (A)¹; „*Trebuie să înelegem că* Mântuitorul Iisus Hristos ne-a transmis un mesaj, adică *să nu mai plângem* ca cei care nu au nădejde, să nu mai plângem, pentru că, dacă murim pentru Hristos, înviem cu Hristos și pururea vom fi cu El, totdeauna acum și pururea și în vecii vecilor.” (B)²; „*Iubiți credincioși, să ne rugăm lui Dumnezeu pentru înălțarea și rugăm lui Dumnezeu pentru că să trimită duhul în elepciune[ni] [K] duhul răbdării, al credinței*

¹ Sfaturile (de multe ori urmate de explicații) și asigurările adresate auditoriului fiind răspândite și în narațiune („Niciodată să nu ne descumpănim, pentru că în toate aceste necazuri, dacă ne rugăm, Maica Domnului ne îmbrățează pe noi; niciodată să nu ne deznădăduim, niciodată să nu ne socotim pierduți, niciodată să nu credem că Dumnezeu ne-a uitat. Dumnezeu nu ne uită niciodată și Maica Domnului niciodată nu ne părăsește” - A), sunt doar sintetizate în epilog, atenția fiind concentrată acum asupra modelului de rugăciune propus auditoriului. Ca autoritate clericală, I.P.S. Teodosie recurge la această strategie de tip didactic în finalul discursului său. Ascultătorii sunt învâtați cum să se roage, dar, în același timp, rugăciunea este rostită în numele și împreună cu aceia.

² Fiind vorba de o omilie exegetică (formulă utilizată în literatura omiletică) adresată unui auditoriu cunoscut și de multe ori același, teza discursului este sumar readusă în discuție prin unica concluzie pe care o formulează.

statornice i când cineva ne gre e te sau gre im, *a spune iart -m este dumnezeie te.* (...) *Dumnezeu s ne dea în elepciune, statornicie în credin i credin lucr toare, s ne bucur m în via a aceasta, s ne bucur m de lini te, s ne bucur m de spor, de tot ceea ce avem nevoie pentru a duce via a în trup i s ne bucur m de binecuvântarea lui Dumnezeu în veci. Amin.*" (C)¹

2. Concluzii

Vom formula câteva *remarci concluzive*, aplicate celor trei oratori, înînd cont i de variabilele sociolingvistice.

Discursul A, rostit de un ierarh cu studii doctorale (cu ocazia hramului bisericii construite în satul natal), în fa a unui auditoriu numeros i variat în ceea ce prive te situa ia socio-cultural , se încadreaz în categoria discursurilor rostite în situa ii speciale, ocazionale, de mare s rb toare. Interven ia sa argumentativ se intercaleaz cu cea educativ ; observ m o puternic impregnare a laturii didactico-pedagogice pe care o valorific . Remarc m în cuvântarea sa realizarea unei coeren e discursive, atât prin organizarea propriu-zis a tipurilor de argumente, precum i prin îmbinarea lor. Auditoriul prime te r spunsuri la întreb rile pe care oratorul i le anticipeaz , prime te sfaturi i modele de rug ciune, se roag împreun cu ierarhul în finalul discursului.

Discursul B, rostit (de c tre un absolvent de studii superioare), în comuna Cacica, un spa iu intercultural i interconfesional în care localnicii convie iuesc în condi ii bune, este unul clasic, specific omiliei exegetice, urm rind punctarea ideii de baz a pericopei evanghelice i neaducând în discu ie argumente de factur etnic i confesional . Ne afl m în fa a unei cuvânt ri bine structurate, clar argumentate, scurte, f r abateri inutile, care respect toate condi iile de reu it ale unui discurs argumentativ.

Discursul C, rostit (de c tre un absolvent de studii medii) în localitatea Cojoci, într-un spa iu confesional u or tulburat de grup rile neoprotestante, face apel la argumente de natur confesional , prin invitarea auditoriului la pruden în rela iile cu ace tia. Fa de celelalte dou predici, observ m unele stâng cii atât în exprimare, cât i în ceea ce prive te coeren a i coeziunea discursului:

(a) corect ri care obolesc auditoriul: „Mântuitorule bun [K] înv torule bun; mai u or va trece corabia [K] funia cor bierului prin urechile acului decât un bogat în împ r ia lui Dumnezeu; jertfa Sa de pe cruce era ca un buchet [K] era ca o floare adus , ca un buchet mare; iar Saul se ferea [K] David s-a ferit foarte mult; Sf. Prooroc [K] Sf. Arhidiacon tefan; s ne rug m lui Dumnezeu pentru în elepciune, s ne rug m lui Dumnezeu pentru ca s trimit duhul în elepciune [K] duhul r bd rii”;

(b) conectorii argumentativi sunt destul de rar folosi i;

(c) multe abateri de la discu ia ini ial , care creeaz ramifica ii obositoare în cadrul nara iunii;

(d) utilizarea de repeti ii succesive;

(e) complet ri inutile i explica ii redundante („Întreaga Scriptur ne îndeamn , s [îl] iubim pe aproapele i s nu îl urâm pe aproapele nostru, ci, dimpotriv ; Sf. Arhidiacon tefan, u a mucenicilor putem spune, dup ce a fost b tut i batjocorit i înainte de a- i da duhul, s-a a ezat în genunchi i a spus: Doamne, în mâinile Tale îmi încredin ez duhul meu, sufletul meu, i nu socoti p catele oamenilor, deci s nu socoteasc p catele celor care îl ocor sc sau l-au

¹ La fel ca în cuvântarea B, epilogul discursului rostit în localitatea Cojoci readuce în discu ie ideile centrale ale omiliei: a iert rii i a smereniei, al turi de binecuvânt rile adresate auditoriului.

batjocorit și i-au dus, i-au batjocorit trupul, de fapt, pentru că de suflet nimeni nu se poate atinge”);

(f) repetiția excesivă a verbului *a vedea*: „*Vedem* că Mântuitorul nostru Iisus Hristos; *Vedem*, Dumnezeu ne îndeamnă să nu surâm (...). *Vedem* în VT [K] în NT și nu numai, în primul rând la Sinodul I Ecumenic (...). *Vedem*, sfinții, proorocii au spus”.

BIBLIOGRAFIE

- Breton, Philippe, 1996, *L'argumentation dans la communication*, Paris, Éditions La Découverte.
- Chivu, Gheorghe, 2000, *Limba română de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice*, București, Editura Univers Enciclopedic.
- Cristea, T., A. Cuni, 1996, *Modalités d'énonciation et contrastivité. Les énoncés exclamatifs et interrogatifs en roumain et français*, București, Tipografia Universității București.
- Gordon, Vasile, 2001, *Introducere în omiletic*, București, Editura Universității din București.
- Guia, Sorin, 2008, „Întrebarea ca strategie argumentativă”, în Lumina a Hoarelor (coord.), 2008, *Comunicarea. Ipoteze și ipostaze*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, p. 177-183.
- Guia, Sorin, 2007, „Tipuri de discurs religios în secolul al XX-lea”, în Mariana Flăeșer, (coord.), 2007, *Arta comunicării în contextul diversității culturale și lingvistice*, Iași, Casa Editorială „Demiurg”, p. 76-85.
- Toader, Ioan, 1997, *Metode noi în practica omiletic*, Cluj-Napoca, Editura Arhiepiscopiei.
- Toader, Ioan, 2002, *Retorica amvonului*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- Thompson, William D., Gordon C. Bennett, 1969, *Dialogue Preaching: The shared sermon*, Valley Forge, New York, The Judson Press.
- Tuțescu, Mariana, 1998, *L'argumentation. Introduction à l'étude du discours*, București, Editura Universității din București.
- Vignaux, George, 1976, *L'argumentation. Essai d'un logique discursive*, Genève, Paris, Droz.
- Zăfiu, Rodica, 2010, „Ethos, Pathos și Logos în textul prediciei”, în *Text și discurs religios*, nr. 2, p. 27-38.

ASPECTS OF THE RELIGIOUS SPEECH IN BUCOVINA. SOME CASE STUDIES

(Abstract)

Starting from several sermons recorded in various places from Bucovina, and taking into account the communication situation and the socio-linguistic variables that were applied to the speaker, the main interest was centered upon the structure, the construction peculiarities and the specific ways through which this discourse builds up, as well as on the impact that the religious speech has in the mental and socio-cultural plans.